

פרשת שמות | הרב אליעזר קשתניאל

הפרשה על פי המהר"ל

¹בגבורות ה' המהר"ל עוסק רבות בפרשת שמות, חלק נכבד מהפרקים מוקדש לפרשה. וישנה אריכות מאוד גדולה בדבריו בנוגע להתגלות הראשונה של ה' אל משה. "ויאמר משה הנה אני בא אל בני ישראל..." , שאלתו של משה לה' כיצד הוא יגרום לבני ישראל להאמין בו כשלוחו, ותשובתו של ה' אל משה- "אהיה אשר אהיה..." , "ה' אלוקי אבותיכם..." . זה היה מעגל אחד, פגישה של משה רבינו עם עם ישראל. במעגל השני- "לך ואספת את זקני ישראל...פקוד פקדתי אתכם..." - אז משה אומר לרבש"ע- "והן לא יאמינו בי..." - ומקבל שלושה אותות אותם הוא צריך להציג אל בני ישראל- מטה, יד ומים.

כשמדברים על המסר שמשה רוצה להעביר אל בני ישראל, כמבוא לתהליך צריך לברר את הסיבה האלוקית להוצאת בני ישראל ממצרים. הקב"ה דיבר איתי והוא רוצה, למה הוא רוצה?! המסר הזה, התשובה לשאלה הזאת מופיעה בכל מיני צורות, דרך האותות ודרך דברי משה.

לכאורה היה אפשר ללכת ישר לפרעה ולומר לו לשחרר את עם ישראל. אבל רואים שההנהגה האלוקית בוחרת להופיע את הדברים בצורה שונה. משה מצווה ללכת אל העם, לגרום לעם להיות שותף למהלך הרוחני שעתידי לקרות פה- לדעת מה הקב"ה רוצה, יש פה התרחשות פנימית שהעם צריך להיות חלק ממנה. משה מאוד מוטרד מזה...מאיך הוא אמור להשפיע על העם כדי שהמסר יעבור.

אותות, אצל המהר"ל, זה לא קסמים, אלו הם סימנים. האמירה של האותות אצלנו בפרשה מגיעה בצורה כפולה- נחש—בא לרמז כי המצב קשה. המדרש מתאר שמצרים מכישים את בני ישראל, הם מטמאים את העם...זה גם כנגד הצרעת בידו של משה... מים—זה הסימן של תחילת המכות, תחילת הענשת מצרים על חטא השעבוד של עם ישראל.

משה דרך האותות מסביר קודם כל לעם ישראל שהציאה ממצרים היא דבר ראשון הכרה. הקב"ה לא יכול להישאר בצד ולראות את השעבוד הגדול שעם ישראל עובר בלי לגאול אותו. המהר"ל מדגיש שהרעיון שהיה צריך לעבור לעם הוא שיש מושל ויש משגיח ובורא לעולם. המסר הזה צריך לעבור לעם ישראל.

¹ פנימי לא מוגהה – טבת תש"ע

אח"כ מביא המהר"ל מדרש אחר. שלושת האותות הם כנגד שלושת האבות. נחש- מסמל את מידת הדין כיצחק אבינו שהיה כולו דין. צרעת- לבנה כחסדו של אברהם. והדם זה יעקב. (הרב לא הרחיב.). יש פה כאילו עניין נוסף. עם ישראל צריך לצאת מצרים לא רק בגלל סכנת ההשמדה שמרחפת עליו שם, אלא יש פה סוגיא נוספת- לעם ישראל יש פוטנציאל רוחני עצום, יש לכם מידות מופלאות, והתוכן הזה שקיים בכם צריך לצאת אל האור ולהופיע בעולם. התוכן הישראלי צריך להופיע בעולם מצד עצמו. זה כבר מעבר להסתכלות הקיומית על עם ישראל, ההבנה שהוא נמצא בסכנה, זה פנייה לרובד האידיאלי.

באמת ביציאת מצרים יש שתי בחינות. שתי שמות אומר הקב"ה למשה על שאלתו לשמו. מה שמו? הכוונה מה הוא סדר ההנהגה שלו, מהו סדר הגאולה- מה העיקרון הרוחני שמופיע את הגאולה. אז מצד אחד – "אהיה שלחני אליכם", ומצד שני – "ה' אלוקי אבותיכם... זה שמי לעולם וזה זכרי לדור ודור...". שם 'אהיה' ושם 'הי-ה'.

מה ההבדל בין שני השמות הללו? המהר"ל מסביר ששם 'אהיה' מתאר את הקב"ה כבורא העולם וכמנהיגו. זוהי ההתגלות של ה' כבורא וכמשגיח על העולם. הוא מתגלה בבחינה רוחנית של 'אהיה', זה מדבר בגוף ראשון. זו צורה גלויה שבה רבש"ע פונה בה אלינו. המהר"ל קורא לזה- "שם הישועה בעת צרה...". כמו שאומרת הגמ'- שאמר ה' למשה – אמור להם שאהיה עימם עכשיו כשם שאהיה עימם בשאר שעבודים....דעו לכם שהעולם הוא לא הפקר. לא יכול להיות שבני ישראל ישועבדו ולא יהיה לזה תגובה. זהו צד ההצלה של עם ישראל.

ויש זווית אחרת – "ה' אלוקי אבותיכם..."- שם המפורש. יש שתי מערכות של שמות. גם בספר הכוזרי מבדיל ריה"ל בין שני סוגי שמות. יש שם השגחה ויש שם גאולה. השם המיוחד עניינו הוא- "הנגאל עומד בעצמו ואינו נתלה בדבר..." . עם ישראל אמור לבטא את עצמו, זה שם שמתאר את הנבדלות. הם יוצאים מצרים כי הם צריכים להופיע את הזהות שלהם. הם צריכים לבטא את התוכן האלוקי בשיאו.

אלו שני שמות קדושים שמבטאים מצד אחד את השגחת הבורא ומצד שני את הצד העליון והנסתר שחותר לזה שעם ישראל ייצא לאור.

ביציאת מצרים יש שתי הנהגות- יש שם תשועה של העם, גם בתפילה ישנם ביטויים כאלה- "ממצרים גאלתנו..."- ויש זווית אחרת. ישראל צריכים לצאת מצרים כדי לצאת לאור, לא מצד ההצלה. יש פה שני שמות שמשה שומע והוא צריך להעביר שני שדרים לעם.

©

כל הזכויות שמורות

קוראים נבון - הוצאה לאור | ספרי הרב אליעזר קשת'אל |

ליצירת קשר – 0523907515 | navon.books@gmail.com | www.korim-navon.co.il

באמצע יש גם דיבור של משה עם הזקנים. להם הוא אומר "פקוד פקדתי..." - אומר שם רש"י, שהייתה להם מסורת עוד מיוסף שזו תהיה הלשון של הגואל אותם. זהו קוד מוסכם בינם לבין הגואל על זמן הגאולה. – "בלשון זו נגאליים..."

מה זה "פקוד פקדתי..."? גם על זה מביא המהר"ל שני מדרשים, אחד מהם הוא המדרש שרש"י מצטט - על המסורת מיוסף, אבל המדרש השני אומר שהזקנים לא ידעו על מה הוא מדבר, הם לא ידעו אם להאמין לו או לא, והם הלכו לסרח בת אשר (דמות שחיה המון שנים - ירדה למצרים עם יעקב, יצאה ממצרים, ולפי ספר שמואל היא חיה גם בימי דוד...) אמרו לה שהגיע משהו שטוען שהוא מוציא את העם, אמרה להם - מה הוא עשה, אמרו לה שעשה אותו, אמרה שזה לא כלום, אמרו לה הוא אמר - "פקוד פקדתי...", ואז השתכנעה באמיתותו. צריכים זקני ישראל ללכת לדמות הזאת כדי לקבל אישור על דברי משה.

יש הבדל בדגשים של המדרשים, במדרש הראשון הדגש הוא על הכפילות בלשונו של משה - "פקוד פקדתי...", ולפי המדרש השני הדגש הוא על האות 'פ' שהיא מהאותיות הכפולות בסדר האותיות. (מנצפ"ך). המדרש מפרט שם שחמשת האותיות הללו כולן קשורות ללשון הגאולה, או לבשורות לעם ישראל. למשל - "לך לך" - גם פה יש חזרה כפולה של האות 'כ'. לסרח בת אשר הגיעה מסורת שהאות 'פ', החזרה עליה זה סוד הגאולה.

לפי המדרש הראשון - "פקוד פקדתי..." - פקידה זה הדבר הכי רב-גוני שיש. יש פקידות טובות ויש פקידות רעות. פקידה = ההנהגה האלוקית. ולה יש המון זוויות. הקב"ה משגיח על המציאות. גם השעבוד עצמו הוא חלק מהפקידה האלוקית. ועכשיו גם לזכור את עם ישראל ולהעניש את מצרים זה חלק מהפקידה. הקב"ה משגיח בצורה מאוד רחבה, ולכן זה מופיע בצורה כפולה, זה מסמל אינטנסיביות של השגחה. זה מסר אחד שצריך לעבור לזקנים. זה שם 'אהיה'. האותות שמצד ההכרח.

מילה זה תהליך, זו התרחשות, זה לא דבר מופשט. אותיות זה לא חפץ זה דברים מופשטים קשה לאחוז בהם. המהר"ל אומר שאותיות זה עקרונות של המציאות ואותיות מנצפ"ך מבטאות את "הפשוט העומד בעצמו..." הן יותר ארוכות, יש להם קו ארוך והן מופיעות בסוף מילה, כלומר הן התכלית, הן לא קשורות ממש למילה עצמה. האותיות הללו הן עניין החירות. כמו ששם הוי-ה הוא שם נבדל, כך גם הם לא סמוכות ממש למילה, הן לא חל ממנה.

מה שמיוחד בפניית משה זה לא רק מצד ההשגחה אלא גם מצד הערך של החירות - מצד זה שעם ישראל צריכים לצאת לאור. כשמדרש מתאר את משה בא בשם ההשגחה - אז הדגש הוא על יוסף, מסורת מיוסף, יוסף הוא איש ההשגחה האידיאלי, "לא אתם שלחתי..." - הוא חוזר על זה כמה פעמים, "למחיה שלחתי..." יש מסורת אצל הזקנים מיוסף שהקב"ה לא עוזב את העם בשום מצב, אפילו לא בבית האסורים. זה יוסף.

©

כל הזכויות שמורות

קוראים נבון - הוצאה לאור | ספרי הרב אליעזר קשת'אל |

ליצירת קשר – 0523907515 | navon.books@gmail.com | www.korim-navon.co.il

ויש צד אחר, צד נבדל. לא מצד ההשגחה, לא מצד סדרי הזמנים והלחצים. סרח בת אשר היא מעל הזמן, היא משקפת את המימד המטה היסטורי, המימד הנבדל. היא משקפת את העובדה שהאבות הם העיקר, שגאולת מצרים היא המשך גאולת האבות, היא עוד הגיעה איתם. זוהי מדרגת הנצח של העם.

אלו שני שמות שמשו דרכם מראה לזקנים שני זוויות. ההשגחה האלוקית והנבדלות האלוקית. וגם כשהוא בא אחר כך לעם הוא מראה להם את שני הפנים הללו. ההשגחה-ההצלחה, ולעומת זה- הנבדלות- ביטוי הערך העצמי.

אפשר אולי לומר שהכל מתחיל במילים הראשונות של ה' בסנה- "משה משה"- יש פה פנייה כפולה. בלי קו באמצע כמו שיש בד"כ בתנ"ך. מה זה אומר? שתי דעות בחז"ל: א. לשון מהירות- עול השעבוד כבר כבד על העם, עם ישראל בצרה, זה לא זמן להתקדם לאט. הוא ותעזור לי להושיע את העם. ב. עם כל הנביאים הפסיק מלדבר, עצר את דיבורו, וממשה לעולם לא עצר את דיבורו. משה הוא נבדל- "משה...משה..." יהיה המשך לדיבור הזה כל החיים- "דיבוק גמור בלי הפסק..." "הקב"ה פונה אל משה מצד המציאות העכשווית, ויש גם צד נוסף, לא משה כמנהיג של הדור הנוכחי אלא זה שבא לבטא את הצד הנבדל, אדון הנביאים- נבואתו היא עליונה ופנימית. יש לו כובע של לשון 'אהיה' וכובע של לשון יהו-ה. צד ההשגחה וצד ההתגלות העצמית של עם ישראל גם ללא הצרות.

אפשר להסביר לפי זה עוד דבר (הרב אליעזר מציע פירוש)- "ויסתר משה פניו כי ירא מהביט..."- התגובה הראשונית של משה היא הסתרת פנים. שתי דעות חלוקות במדרש ביחס להסתרה הזאת- א. ביקורת על משה- ר' יהושע בן קורחה אומר שהיתה השעה הזאת מיוחדת להתגלות אז למה את המסתיר את הפנים שלך...לכן אח"כ כשמשה רוצה לראות פני אלוקים- "הראני נא את כבודך..."- הקב"ה מסרב... ב. ר' אושעיה אומר שזה לשבחו של משה, הוא היה צנוע ולכן הסתיר פנים.

מצד אחד משה כמושיע וכמציל, בפן הזה צריכה להיות ביקורת- מה אתה מסתיר פנים עכשיו...עכשיו הכל נגלה, אל תסתיר כלום. אבל מצד שם הוי-ה, מצד מעלתו הנבדלת של משה נותן התורה, זה דוקא מתאים הצד של ההסתרה והצניעות.

יש פה שני פנים- קו של השגחה וקו של נבדלות. כך מחלק ריה"ל בתחילת מאמר שני בין שני סוגי השמות האלוקים. יש שתי מערכות של שמות שבהם הקב"ה מנהיג בהם את העולם.

גם בקריעת ים סוף, וזה הקדמה של המאוחר, יגיד המהר"ל, שיש שני נושאים- להציל את ישראל ולדון את המצרים, ויש צד נוסף- הים צריך להיקרע לפני עם ישראל. זה בירור של המעלה הרוחנית של העם שמופיעה על הים- "הים ראה וינוס...".